

„...szeretet meg egy látcső”

Gerold Lászlóval beszélget Ménesi Gábor

Beszélgetőársam elsősorban a vajdasági magyar színház és irodalom kutatójaként ismert, tanulmányait, kritikáit, esszéit legalább tucatnyi kötetben adta közre. Dolgozott a *Magyar Szó*, majd a *Híd* szerkesztőségében, évtizedeket töltött tanárként az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékén.

– *Vezetéknévéhez először franciás hangzást társítanék, de akár germán eredetűnek is gondolhatnám. Honnan származnak a Geroldok? Mit tud családja történetéről?*

– Ha családfát kellene készíteni, bajban lennék. Csupán annyi bizonyos, hogy a Geroldokat Elzász-Lotaringiából Mária Terézia kolonizációs telepítése sodorta valamikor a 18. század vége felé a Bánságba, többek között éppen Tiszaszentmiklóásra is, ahol nagyapám született. Mivel nemrég Aradon élő rokonokra bukkantam, ez arra utalhat, hogy talán azonos nevű nagyobb családgyűttes érkezett erre a vidékre, nyilván új és szebb élet reményében, amiből a Geroldok nem éppen fényes anyagi helyzetére is következtetni lehet. Az már kevésbé bizonyos, hogy német vagy francia származásúak lennének. Kideríthetetlen, hogy franciára hajazó Zseroldok, ahogy gimnáziumi matektanárom meg festő barátaim, Maurits Feri és Kapitány Laci szólítanak, vagy német eredetűek lennének. Ez utóbbira utal a németeknél vezeték- és utónévként is igen elterjedt, Géroldnak ejtett változat, továbbá hogy létezik egy délnémet Gerold nevű falu, ahol több ilyen nevű család él, s van egy Gerold-tó is. Ugyancsak ezt mutatja, hogy a családi kommunikációban is a német dívott, s hogy nagymama tulajdonomban levő, 1895-ös kiadású imádságos könyve gót betűs. Lényegében mindegy, hogy nagyapám francia vagy német volt-e, tény viszont, hogy igencsak keverék család lettünk. Apai nagyanyám, Simala, lengyel származású, anyai nagyanyám, Bíró, magyar, másik nagyapám, Szvétity, pedig elmagyarosodott szerb volt. Ebből a nációvegyületből, hasonlóan másokhoz, akik ezen a huzatos síkságon éltek és élnek, házasodtak, gyerekeket nemzettek, lettünk magyarok.

– *Hogyan határozta meg tájékozódását, gondolkodásmódját az a családi milió, amelyben felnvelkedett, illetve szülővárosa, Újvidék szellemi közege?*

– Amint már utaltam rá, a család igencsak szerény körülmények között élt. Gerold nagyapám Nagybecskereken volt szállodai portás, másik nagyapám pedig Újvidéken szobafestő. A Gerold nagymama kilenc gyerekkel hamar megözvegyült, Újvidéken kifőzdét tartott. Édesanyám korán árvaságra jutott. Apámnak egészen fiatalon, nyolcadik gyerekként, elsősorban pénzt kellett keresnie, a moziban vizet, a gyakorlótéren a katonáknak cukorkát meg süteményt árult. Az elemi után a textilszakmában lett kereskedőseged. Anya polgárit végzett, majd mielőtt férjhez ment, tisztviselő volt. Míg apa műkedvelősködött, visszahúzódó természetű anyám olvasni szeretett. Éjjeliszekrényén mindig volt könyv, és örömmel vette, ha felolvastam neki, miközben ebédet főzött. Amióta az eszemet tudom, mindennap volt újság a házban, s már kisiskolás koromban könyveket vásároltak nekem.

Ma is őrzöm azt az 1922-ben, „a hangsúly és hanghosszúság pontos megjelölésével” készült Disalov-féle magyar–szerb szótárt, melyet 150 dinárért (jó lenne tudni ennek akkori reális értékét!), anya bejegyzése szerint László-napra kaptam 1951. június 27-én. Az viszont, hogy a szótár, írja, „Gerold László tulajdona”, már a könyv iránti megbecsülésre is figyelmeztetni kívánt. S nem is hiába, mert az állomány a magyar nyelvű könyvkiadás és -terjesztés megszervezésével Arany *Toldijával*, Móricz Rózsa Sándor-dilógiájával, Mikszáth-könyvekkel, sőt József Attila- és Ady-összessel szépen gyarapodott. Alig néhány év után már száznál több könyv gazdája lettem, ahogy ezt a krumpliból készült, tulajdont igazoló pecsétlenyomatok és a kiadványok sorszámozása tanúsítja. De említhetném a közelben levő kis közkönyvtárat vagy a gimnáziumi iskolakönyvtárat, melyek állandó olvasója voltam, vagy az ötvenes évek végén indult magyarországi könyvbehozatalt is, melyből bőségesen válogattam. Ilyképpen vált és maradt életem meghatározójává az újság és a könyv. Ezzel párhuzamosan volt jelentős szerepe Újvidék gazdagodó szellemi milióijének, melyből előbb az Újvidéki Rádió indulásának napján, 1949-ben (ekkor apa örömeire Ady-tól éppen „Az én apám reggeltől estig / izzadva lót-fut, robotol, / Az én apámnál nincs jobb ember, / Nincs, nincs sehol” szakasszal indított *Proletár fiú versét* szavaltam élőben, amit a család egy villanypóznán levő hangszóró alatt hallgatott), majd később kis rádiós színészként kaptam ízelítőt. Jelentőségét azonban csak a Magyar Tanszék 1959-es indulása – ahol az első nemzedék hallgatója lehettem –, illetve az Ifjúsági Tribünön levő vitaforum és az *Ifjúság* mellékleteként megjelenő *Symposion* s ennek folytatása, az *Új Symposion* (mindkettő alapítói között voltam) indulása tudatosította bennem. S amiben immár hivatásból előbb a *Magyar Szó* művelődési rovatának irodalmi és színházi munkatársaként, illetve nyugdíjazásomig a Magyar Tanszék asszisztenseként, tanáraként, tanszékvezetőjeként, folyóirat-szerkesztőjeként próbáltam képességeim szerint részt venni. Szemléletem családon belüli alakulását döntően befolyásolta, hogy miközben önálló gondolkodásra neveltek (mondván, saját hibájából tanuljon a gyerek), módot találtak arra is, hogy levezék, szerintük mikor mit kellene tenni. (Ezt az elvet próbálom saját fiammal kapcsolatban én is érvényesíteni.) Szüleim mindig közölték saját véleményüket, de anélkül, hogy ezt kötelezővé tették volna. S bár önfejlőségem folytán több kudarcban volt részem, az elmondottak legszebb példája viszont az volt, amikor harmadikos gimnazistaként párttagnak invitáltak, s apám, akihez tanácsért fordultam, mindössze ennyit mondott: te dönts el, mit teszel, azt azonban tudnod kell, párttagként önálló véleményed nem lehet. Ennyi egy életre elég volt ahhoz, hogy – apához hasonlóan – soha egyetlen pártnak se legyek a katonája. Igaz, 1991-ben, amikor megalakult a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, engem is megkísértett a betagosodás vágya, de mivel természetemnél fogva kiváráo típus vagyok, egy ideig gondolkodtam. Szerencsémre, mert rövidesen kiderült, a VMDK nem érdekvédelmi közösségként, hanem pártként fog működni, ezért független értelmiségi státusom érdekében lemondtam a tagságról. Az önálló gondolkodásra való nevelés mellett szüleimnek köszönhetem a mások megértését tanúsító szemléletemet is, amit emberként, tanárként, de kritikusként is igyekszem betartani, bár tudom, nem mindig sikerül(t).

– *A kisebbségi léthelyzet, az abból adódó körülmények hogyan hatottak eszmélkedésére?*

– Vártam az utóbbi negyedszázad körülményeinek ismeretében jogos kérdést. Szülőhelyem esetében Újvidék két arcáról beszélhetünk. A kilencvenes évek előttiről és utániról. A kettő merőben más. Azt nyugalom, biztonság jellemezte, ez viszont szinte teljes ellenképe az előbbinek. A város, születésemkor és utána néhány évtizedig, olyan többnyelvű közösség volt, amilyennek talán Mária Terézia képzelte, amikor alapítólevelében az itt élő magyarokra, németekre és szerbekre gondolván elrendelte, hogy Újvidéknek, Neusatznak, illetve Novi Sadnak neveztessek. Idővel a három szinte azonos létszámú

nemzeti közösséghez jelentős lélekszámú zsidó entitás is kapcsolódott. Gyerekkoromban, néhány esetet leszámítva, nem tapasztaltam a nemzeti türelmetlenség jeleit. Jellemző, hogy apám, ahogy a vegyes lakosú belvárosban tanulta, ahol gyerekként élt, Noviszádot mondott és írt (egybeírva, sz-szel és á-val!), igaz, szülőutcaját Andrassyként s nem Njegoszevaként emlegette. Anyám pedig, aki a város magyar, zömmel református részében nevelkedett, Újvidéket mondott. Érthető, hogy én sokáig mind a két változatot használtam, mivel abban a városrészben, ahol éltem, zömmel magyarok laktak, de a szerbek, szlovákok, bunyevácok, németek is beszéltek vagy értettek magyarul, ahogy mi is tudtunk szerbül, kölcsönös tisztelet és tolerancia volt jellemző. Amikor azonban az országos cserkész táborban levő díszes zászlónkat látván a parancsnok közölte, hogy Újvidék nincs, csak Novi Sad van, ettől kezdve – köszönöm parancsnok elvtárs! – én csak Újvidéket mondtam. Természetesen nem áltatom magam, hiszen tudom, hogy – kivált hatalomváltáskor, amiben errefelé bőven volt részünk – a nagypolitika számtalan gabszót követett el az egyes nemzetek ellen, de a kis közösségeken belül ez kevésbé mutatkozott meg. Apámat a magyarok is, a partizánok is falhoz állították, s egyszer egy német, egyszer pedig egy szerb ember kezeskedett érte. Újvidéken is, mint mindenütt, ahol több nemzet él együtt, elkerülhetetlenül voltak ellentétek, kivált, ha ezeket az épp regnáló hatalom még szította is, de egészen addig, míg a kilencvenes évektől a Szerbián kívülről érkező szerb migráció nem özönlötte el a várost, ezek a konfliktusok lényegében szórványosak és kezelhetőek maradtak. Legalábbis az én tapasztalatom szerint. A sportban, az egyetemen, az irodalmi és színházi világban, a mindennapi életben voltak s vannak kiváló szerb barátaim, jó ismerőseim. Szerencsére engem egyszer sem ért olyan atrocitás, amilyenek magyar beszéd hallatán buszban, utcán vagy bárhol másutt történtek. Tény viszont, hogy a betelepülők néhány év alatt nemcsak a városképet változtatták meg, de nem rendelkezvén kellő urbánus kultúrával, integrálódás helyett a politika által is tolerált hangos erőszakossággal a maguk képére formálják át a várost, amit mi, jámbor újvidéki polgárok, őslakos szerbek, magyarok, tehetetlenül nézünk. Immár Domonkos István gyerekversének – *Újvidék az olyan város...* – címe is módosításra szorul: ma már Újvidék *nem* olyan város, mint volt a kilencvenes évek előtt. A régi polgári jómodor még nem halt ki, de háttérbe szorult.

A kisebbségi létkérdés kapcsán ennek még egy vonatkozását kell megemlíteni, ami engem talán az előbbinél is mélyebben érint: a független értelmiségi többszörösen kisebbségbe szoruló helyzete, amit – mert magyar vonatkozású – rendkívül elszomorítóan tartok. Azzal, hogy a Vajdasági Magyar Szövetség leányvállalataként működő, az oktatás, a kultúra, a média, a nyelvhasználat tekintetében törvényes lehetőségekkel rendelkező Magyar Nemzeti Tanács a kisebbségi művelődési életet (ezen belül elsősorban az irodalmat és a színházat) meg a sajtót irányítása (és ellenőrzése, sőt rejtett /ön/cenzúrája) alá vonta, talán a néhai egypártrendszer is überelő, de felismerhetően ennek mintáját követő hegemoniát teremtett, amely lehetetlenné teszi a szabad véleménynyilvánítást, s ezzel felbecsülhetetlen károkat okoz a különben is egyre nehezebb helyzetbe sodródó kisebbségi közösségünknek. Kiírtja az önálló gondolkodás igényét, amit elsősorban épp a kultúra minél mélyebb és szélesebb körökben történő elsajátítása biztosítana. Amit talán csak rosszat sejtve írtam évekkal ezelőtt egy fiamnak ajánlott esszében (Híd, 1994/1–4.), miszerint saját nemzetiségi portánkon tojástáncot járnunk vagyunk kénytelenek, azt az évek folyamán kisebbségi létformaként kényszerítette ránk saját, magát „érdekvédelmi” közösségnek vélő, pártfüggő kulturális parlamentünk. Aki másként gondolkodik, annak egy magánvállalkozásban működő hírportál (ezen nekem is van egy Portéka című rovatom), s az újvidéki tévé meg rádió néhány mősora ellenére igencsak szűk a szellemi mozgástere. Ezért hoztuk létre barátaimmal a miloševići korszakban létezett privát ellenzéki hetilap, a *Napló* jelentette függetlenséget példázó szabadelvű asztaltársaságot, ami azonban,

akárcsak a mostanság példamutatóan aktív Második nyilvánosság nevű Facebook-portál, fölöttébb irritálja a politikai hatalmat.

– Az említett gyermekkori élmények következtében gondolom, egyértelmű lehetett, hogy az Újvidéki Egyetem bölcsészkarán folytatja tanulmányait. Hogyan emlékszik vissza azokra az évekre? Miképpen formálódott az ottani hatások következtében irodalom- és művészetszemlélete?

– Nem is volt annyira egyértelmű. Családi elképzelés szerint ugyanis orvos lettem volna, de a belgrádi tanuláshoz nem volt pénzünk, húgom még elemista volt, rá is kellett gondolni. Szerencsére épp abban az évben, amikor érettségiztem, nyílt meg Újvidéken a Magyar Tanszék. Így valóban nem volt kétséges, hová fogok iratkozni. S ez nagyon jó választásnak bizonyult: érdeklődő közösség voltunk, élveztük, hogy azzal foglalkozhatunk, amit szeretünk, és elsősorban a tanszékvezető, Sinkó Ervin előadásait hallgatva tapasztaltuk, milyen tág lehetőségeket kínál az irodalomról való gondolkodás sinkói horizontja. Ma is, hosszú egyetemi tanári pálya után vallom, hogy Sinkó Csokonai-könyve, akárcsak tanulmányai Kazinczyról, Bessenyeiről, Batsányiról, Kármánról, új irodalomtörténeti távlatokat nyitottak, amit sajnós a hivatalos, túlságosan is akadémikus irodalomtudomány sokkal kevésbé méltányol(t), mint ahogy azt Sinkó művei megérdemelnék. Emellett, de ettől semmiképpen sem függetlenül, a tanszék szabad gondolkodásra, nyitott szemléletre nevelt, amire követendő példa volt s maradt Bori Imre tanári munkássága és hatalmas életműve. Ezt a szellemet igyekeztünk életben tartani nemzedéktársaimmal, elsősorban Bányai Jánossal és Utasi Csabával, s hogy talán nem is sikertelenül, azt a tanszék fiatalabb munkatársainak (Thomka Beáta, Juhász Erzsébet, Harkai Vass Éva, Faragó Kornélia, Hász-Fehér Katalin) munkássága tanúsíthatja. Örömmel nyugtázom, hogy jókor voltam s maradtam jó helyen, s ezen a tanszéki kapcsolat mellett a stúdiumok alatt, majd később is folytatott, a *Symposion* című melléklethez és az ebből kinövő *Új Symposion*hoz való kötődésemet is értem. A tanszék és a „Sympó” együttes hatására formálódott irodalom- és általában művészetszemléletem, -felfogásom, tanulmányírói és kritikus, sőt publicisztikai munkásságom.

– *Ma visszatekintve hogyan értékeli a mozgalom hatását, jelentőségét? Változott-e az elmúlt évtizedekben kötődése az Új Symposion szellemiségéhez, s ha igen, milyen tekintetben?*

– Amikor 1961-ben, közvetlenül karácsony előtt az akkori *Ifjúság* című hetilapban megjelent a *Symposion* című irodalmi-kritikai melléklet első száma, akkor a két éve létező Magyar Tanszék hallgatója voltam. A melléklet szerkesztőivel, Tolnai Ottóval, Bányai Jánossal, Domonkos Istvánnal együtt, akikkel napi kapcsolatban, barátságban voltam, éppen úgy, mint Utasi Csaba, Bosnyák István, Végel László, Gion Nándor. Rövid időn belül mindannyian a melléklet munkatársai lettünk. Ilyetén akár nemzedéki jellegűnek is nevezhetnénk a *Symposion*-mozgalmat, melybe a nálunk valamivel idősebb és fiatalabb, s nem csak magyar szakosok is tartoztak, mindenekelelt a jogász Fehér Kálmán, Koncz István, Várady Tibor, illetve a banktisztviselő Ladik Katalin, az akkor érettségizett Brasnyó István, Gobby Fehér Gyula, Vicsek Károly, a még középiskolás képzőművész Maurits Ferenc. Összetartozásunk alapja azonban nem a lazán vett nemzedéki, hanem igen határozott szemléletbeli kapcsolat volt s maradt, amire egyrészt a Sinkó Ervin vezette tanszéken, másrészt pedig az akkori szerb és horvát irodalmi lapokban (Vidici, Danas, Polja stb.) találtunk követendő példát. A tanszéken újfajta irodalomszemlélettel ismerkedtünk meg, a lapokból pedig a modern európai irodalomról, színházról, filmről értesültünk. De nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy Újvidéken Ifjúsági Tribün néven remek vitafórum működött, melynek magyar szerkesztősége is létezett, illetve hogy akkor a Vajdaságban érdeklődő irodalmi közvélemény volt (már régóta nincs!), amit a lapok iro-

dalmi rovatai, mellékletei, köztük a *Magyar Szó* alig néhány hónappal előbb indított Kilátó című melléklete, valamint az Újvidéki Rádió gazdag választékot kínáló műsorai, kivált a hetente sugárzott Szemle, alakítottak ki. Mindezek hatására, illetve ellenében formálódott az a szemlélet, amely a „sympósoknak” a szellemi bezárkózás, a tópartiság, a templomtorony-perspektíva elleni egyértelmű és igen határozott elutasításában mutatkozott meg, ami azonban nem a semmiből nőtt ki, nem volt előzménytelen, de amit a *Symposion*, majd ennek folyóiratváltozata, az *Új Symposion* képviselt legmarkánsabban.

A *Symposion* hirdette modernség hajszálgöyökerei a *Híd* 1950. áprilisi számáig vezetnek vissza, melyben az akkor fiatal írók (Bori Imre, Fehér Ferenc, Németh István, Major Nándor, Tomán László stb.) megpróbálták részt ütni a politika hátszelét élvező szocreálon, amit az irodalmi önelvűség jogát a politikától visszaperelő író-szerkesztők, Majtényi Mihály és Herceg János tovább tágitottak, s amit 1957-től a Major szerkesztette *Híd* a modernség jegyében folytatott. Az irodalomban, de általában a művészetekben megnyilvánuló provincializmus elleni szemlélet hozott tehát össze bennünket. Ez a vérünkben van, bármennyire is szétváltak útjaink, továbbra is olyan evidencia, amiről lemondani nem tudunk. Az említett körülmények szerencsés találkozása kovácsolta nemzedékké a symposionistákat, s ez lehet, az idők során már legendává vált, szépült mozgalom példaértékű hatása, intenzitása, tartósságának titka. Azóta is barátok vagyunk, jóllehet voltak évtizedek, amikor távol kerültünk egymástól, aminek munkahelyi s egyéb privát okai voltak, de ahogy idősödünk, újra felfedezzük egymást, barátságunk felerősödik.

Külön fontos fejezete lehetne ennek a visszatekintésnek (a(z) *Új*) *Symposion* vajdasági és magyarországi fogadtatása, amiről itt csak azt említeném meg, hogy itthon, míg el nem fogadtak bennünket, nagy felháborodást keltettünk, számos cikk, sőt vicc született, Magyarországon pedig a lap számait a könyvtári állományokban zárlat alá helyezték (bennünket évekig kitiltottak!), miközben jelentős magyar írók és kritikusok (Mészöly Miklós, Konrád György, Esterházy Péter, Koltai Tamás, Nánay István) a mai napig vallják, hogy fontos irodalmi, filozófiai, színházi információkat épp az *Új Symposion*ból szereztek.

– *A diploma megszerzése és az egyéves katonai szolgálat után újságíró lett, és a Magyar Szóhoz került, a vajdasági magyarság egyetlen napilapjához. Milyen légkör fogadta a szerkesztőségben? Hogyan teltek az ottani tanulóévek?*

– A művelődési rovat munkatársaként az irodalom és a színház eseményeinek követezésével bíztak meg. Ahogy szerencsém volt, amikor érettségizésem évében az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán megnyílt a Magyar Tanszék, illetve amikor a *Symposion* indulásakor rátaláltam azokra, akikkel egy hullámhosszon gondolkodtunk az irodalomról, ugyanúgy szerencsém volt, amikor a *Symposion* megjelenését támogató *Iffjúság* főszerkesztője, Varga László felvett a *Magyar Szóba*, amely, ahogy mondták, akkor a legjobb magyar nyelvű napilap volt széles e világon. Valóban jó, az idősebbek és a friss egyetemi diplomások közössége volt a szerkesztőség. A művelődési rovatot Vukovics Géza, minden idők legprofibb vajdasági magyar újságírója szerkesztette, aki észrevétel nélkül ismertetett meg bennünket a szakma titkaival, de ugyancsak a rovatnál dolgozott az író Burány Nándor, a filmes Ládi István, a képzőművészeti levelező iskolát vezető festő Ács József, a költő Szűcs Imre. Jobb közösséget álmodni se lehet. Ez volt a *Magyar Szó* aranykora, amikor a hétfégi szám százezer példányban jelent meg. (Ma egy-két hét összpéldányszáma kisebb!) Külön rovatot kaptam, *Halló, Népszínház* címmel, ahová interjúkat készítettem írókkal (Sinkó Ervin, Bori Imre, Szeli István, Gál László, Fehér Ferenc, Németh István, Tolnai Ottó, Brasnyó István, Utasi Mária stb.) új könyveik kapcsán, a Forum Kiadóba látogató szerb (Miloš Crnjanski) és magyar íróval (Vas István), nálunk vendégszereplő pesti színészekkel (Latabár Kálmán, Latinovits Zoltán, Sinkovits Imre,

Major Tamás, Kiss Manyi, Psota Irén stb.). Rendszeresen írtam színházi kritikát, könyvbírálatokat publikáltam a *Kilátó*ban, amelyben akkor volt könyv- és folyóirat-kritika, kommentár. Szerettem az újságírást, ha tehetem, azóta is beleártom magam. Volt rovatom a *Magyar Szóban* (Olvastam, eszembe jutott), a *Családi Kör* című hetilapban (Oktatás, kultúra), s évek óta jelen vagyok a *VajdaságMA* hírportálon a *Portéka* című rovattal. *Ős-Magyar Szó*-s vagyok, ma is naponta megveszem az újságot, melyből a politika sugallatára, mert független értelmiségiként nem álltam be a sorba, kitiltottak.

– A Magyar Szónak köszönheti azt is, hogy próbálkozott a szociográfiával is?

– Részben igen, mert amellet, hogy olykor a vidékjáró újságírók (Németh István, Matuska Márton és Csorba István) magukkal vittek, szorgalmas olvasója és *Kilátó*-beli recenzense voltam a Magyarország felfedezése című sorozat köteteinek is. Amikor a *Híd* 1968-ban szociográfiai pályázatot hirdetett, megírtam *Hatvan magyaránár* című művelődés-szociográfiai dolgozatot, melyben „a művészetek és a közönség – lazuló – kapcsolatának oksági vizsgálatát”-ra vállalkoztam, ahogy első, *Rólunk is vallanak* (1970) című könyvemben írtam. Ezt folytattam a Sartre-idézettel („Az ember az, amivé önmagát teszi.”) felvezetett könyv két további, értelmiségi szociográfiájában. Az egyikben arra kerestem választ, hogyan gondolkodnak az újonnan nyílt topolyai gimnázium első magyar érettségiző nemzedékének tagjai az őket körülvevő világról, milyenek szellemi igényeik, mennyire korszerűek s mennyire nem, milyen mértékben vannak meg a környező falvakból származó fiatalokban az értelmiségi lét csírái. A másokban pedig a Magyar Tanszékre iratkozott tizedik nemzedék tagjaitól arra szerettem volna választ kapni, hogy milyen szellemi poggyással érkeztek. Ez a felmérés ily módon kapcsolódott a *Hatvan magyaránár*hoz, illetőleg megmutatta, hogy milyen motívumok, emberi és intellektuális indítékok vezérelték őket egyetem- és pályaválasztásukban, vannak-e értelmiségi feladatvállalási igényeik. Úgy véltem, olyan fontos terület feltérképezésére vállalkoztam, amely az egyre izmosodó vajdasági magyar értelmiségi lét szempontjából fölöttébb fontos. Most, hogy erre a szerény akcióra emlékezem, jut eszembe, nem lenne talán érdektelen, ha a mai fiatalok közül valaki hasonlóra vállalkozna, annál is inkább, mert az a semmiképpen sem biztató helyzet, amibe a mostani vajdasági magyar értelmiség került, megérdemelne egy hasonló felmérést. Az irodalmi szociográfia számomra az újságírást magától értetődő folytatása, magasabb lépcsőfoka volt.

– A kritikairás kezdettől fogva vonzotta? Miért?

– Persze, a kritika! Megkerülhetetlen. Amióta úgy határoztam, hogy az életemet szorosán az irodalomhoz kötöm, az is egyértelművé vált, hogy kritikusk akarok lenni. S ez a mai napig nem változott, bár erre lett volna okom, nem utolsósorban azért, mert mind a kritika, mind pedig a művelője – annak ellenére, hogy irodalmunk nagyjai, Bessenyei György, Kölcsey Ferenc, Schöpflin Aladár (nem véletlenül említem: volt egy barátom, aki Schöpflinnek nevezett!), Rónay György s mások szerint az irodalom érdekében „elkerülhetetlen”, ahogy a *Hymnus* költője fogalmazott, amikor a „tisztá és célirányos kritika” fontosságát hangsúlyozta – bizonyos felfogás szerint felesleges és kártékony. Természetesen lehet így is tekinteni a kritikára. Ellenben, ha a kritikus tevékenységét a két jelző („tisztá és célirányos”), melyek nélkül nincs kritika, tudomásulvétele és tiszteletben tartása jellemzi, akkor az efféle okvetetlenkedés enyhén szólva nevetséges.

– Az ön felfogásában mikor lehet tisztá és célirányos a kritika?

– Egészen röviden: akkor, ha a kritikus a megértés szándékával közeledik a műhöz, melynek esztétikai értékeit keresve kizárólag a mű belső természete (szerkezet, nyelv,

eszközök) érdeklí, elsősorban a hogyanra, s nem a mire összpontosítva fejtí ki szubjektív, de a leírás-értelmezés-értékelés egymásba szervesülí hármasságán alapuló szakmai véleményét. Csak így jöhet létre és működhet az a többcsatornás dialógusrendszer, melyben a kritikus önmagával, a művel, a mű szerzőjével és az olvasóval folytat diskurzust, amihez elkerülhetetlen a kritikus teljes szabadsága, illetve annak tudata és vállalása, hogy kizárólag saját lelkiismeretének tartozik felelősséggel. Természetesen ez a kritikáírás meghatározó elmélet, amit a gyakorlatban nem könnyű betartani, de amit, bár előbb, sympóbeli ún. kalapács-kritikákban kevésbé, később viszont egyre tudatosabban igyekeztem alkalmazni. Hogy mennyire sikerült, ezt ötven év kritikáiból válogatott, 2011-ben (elsí könyvkritikámat, Németh István *Lepkelánc* című csodás gyermekkötetéről Fehér Ferenc közölte az *Iffúságban* 1961 szeptemberében) megjelent *Retro* című kötetem tanúsíthatja vagy cáfolhatja. A *Retro* számomra különben azért fontos, mert eddig egyetlen olyan kötetem, amely kizárólag vajdasági könyvekről írt kritikákat tartalmaz, s ílyetén munkásságom ezen szegmensének keresztmetszete, és egyben a vajdasági magyar irodalom, melyről évek során több tanulmányt írtam (jó lenne ezeket is kötetbe rendezni!) és lexikont állítottam össze, jöllehet szubjektív, de egy lehetséges történeti áttekintését nyújtja.

– *Kritikusi tevékenységének egyik meghatározó vonulata a színikritika lett. Mikor és hogyan köteleződött el a színház iránt?*

– Kiskorom óta a színház közelében mozogtam. Diákként szerepeltem az akkor még létező újvidéki Református Körben, voltam – Ladik Katival együtt – rádiószínész, az általánosban volt egy szerbtanárnőnk, aki rendszeresen előadásokra vitt bennünket, drámára, operára egyaránt. Megszoktam a színházba járást, ami az egyetemen sem volt titok, ahogy az sem, hogy az Egységben kosaraztam. A *Symposion* indulásakor megkérdezte Tolnai Ottó, lenne-e kedvem előadásokról írni. Elvállaltam. S úgy maradtam.

– *Miben különbözik a színházi és az irodalmi kritikus látásmódja?*

– Látszólag semmiben. Mindkét változat esetében a műből kell kiindulni, arról kell írni szakszerűen, szubjektív nézőpontból, felelősséggel. Ugyanakkor tudva azt is, hogy egy előadás, mert több művészeti ágat ölel fel, komplexebb, mint egy regény vagy vers. Bizonyos különbség azonban mégis van az irodalmi és a színházi kritika között. Ez utóbbi esetében az értelmezés mellett nézni, sőt *lát*ni kell, mert csak így lehet teljes s így továbbítható az előadás nyújtotta szellemi tartalom, élmény. De az irodalmi és színikritikát az is megkülönbözteti egymástól, hogy amíg az előbbi a könyvvel való intim kapcsolatból születik, addig az utóbbi a szubjektív tényezők mellett nem mellőzheti a kollektív befogadásból és a közönség közvetlen reagálásából következő impulzusokat sem. A színházi előadás egyszerre személyes és közösségi élményt jelent. Továbbá az sem elhanyagolható, hogy az irodalmi és képzőművészeti kritikával szemben, melyek tárgya, a kép vagy a könyv állandó, létező, bármikor megtekinthető, olvasható, a színikritika tárgya, az előadás egyszeri, és ugyanabban a formában megismételhetetlen. Színikritikát írni, Kosztolányi Dezsó találó fogalmazása szerint, árnyékkapkodás. S ha már Kosztolányit, minden színikritikus tanár urát idéztem, akkor nem mondhatok le axiómaértékű vallomásáról sem, mely szerint a színikritikus minden poggyásza „a szeretet meg egy látcsó”. Szeretet nélkül nem ülhet nézőtérre a kritikus, akinek azért van szüksége a látcsóra, hogy minden részletet közel hozzon és pontosan lásson. Talán nem egészen a véletlen műve, hogy van egy családi örökségként hozzám került, ereklyeként őrzött színházi gukkerem. Ha színikritikusnak lehet, s mindenképpen kell, hogy legyen ars criticája, akkor nem lehet más, mint amit Kosztolányi Dezsó adott útravalóra. Függetlenül attól, hogy éppen a kritika melyik változatát műveljük. A gyors reagálású zsrnálnkritikát vagy szakfolyóirat számára készült elemzést. Netán

leíró, ún. mimografikus kritikát, amely lépésről lépésre követi s írja le esszészzerűen, de ugyanakkor kritikusan az előadás menetét, alakulását, ami számomra maga a műfaj csúcsa, de aminek művelésére igen ritkán adódik alkalom. Nekem is csak egyszer sikerült, amikor Harag György Újvidéken rendezett Csehov-trilógiájáról írhattam, s könyvvel a kezemben, több előadást követve készíthettem később esszékké összeálló jegyzeteket *Szivacstalaj, homokfutó...* címmel. Az ilyen, egész előadásra kiterjedő leíró kritikák helyett választottam az esszészzerű formát, melynek lényege, hogy a legjelentősebbnek tartott előadásrészletet kiemelve (Kosztolányi látcsövét használva!), mint cseppben a tengert, értelmezem a produkciót létrehozó koncepciót, rámutassak ennek művészi értékeire vagy elhibázottságára. Az így keletkezett szövegeim – köztük ötven, a BITEF néven ismert belgrádi nemzetközi színházi fesztiválról húsz éven keresztül rendszeresen tudósító írás, huszonegynéhány pedig különböző színházakban látott magyar, szerb és szlovén előadások alapján született –, ahogy ezeket egybegyűjtő, 1985-ben közreadott kötetem címe is utal rá, *színházesszéék*, melyeknek felfogásom és szándékom szerint a kritikus műalkotásokba való behatolásra, elmélyedésre mutató készségét kellett példázniuk.

– *Emellett több színikritika-kötete is van. Az első (Színház és kritika) a szabadkai Népszínház, két másik (Színház a nézőtérrel, Léthuzatban) pedig az Újvidéki Színház előadásairól írt bírálatait tartalmazza. Ezek a kötetek milyen lenyomatát adják a vajdasági magyar színházi életnek?*

– A *Symposion Füzetek* negyedik darabjaként megjelent *Színház és kritika* (1970) prologusaként vallomást írtam a színházról és a színikritikáról, epilógusként pedig, elsősorban a modernséget hiányolva, színjátszásunk adósságáról töprengtem, a színész és szerep egymásra találása kapcsán a színész védelméről beszéltem. A kötetben kritikákat közöltem a szabadkai Népszínház 1962 és 1969 közötti előadásairól, például *Az ember tragédiájáról*, a *Tótékről*, a *Bánk bánról*, Camus *Caligulájáról*, a *Kurázi mama és gyermekeiről*, az *Adáshibáról*, Deák Ferencnek a vajdasági magyar drámaírásban fordulatot jelentő *Légszomjáról*, de könnyű, szórakoztató darabok előadásáról meg kabareőről is. Változatos, s ezért izgalmas feladatot jelentett számomra a színikritika, mind a *Symposion*ban közölt, fiatalosan hetykén ítélkező, mind pedig a *Magyar Szóban* publikált higgadtabb, elemző változatában. A műsor változatoságára nemcsak kritikus feladatként kellett utalni, hanem az akkor még egyetlen magyar nyelvű színházunk óhatatlanul vegyes műsora miatt is, amely – az említett művek bizonyítják – épp akkor jelentős struktúraváltozást mutatott. Ekkor alakult ki a színház joggal aranykorszakként számon tartott időszaka, melynek motorja Virág Mihály rendező volt. S ha már őt említettem, megérdemli, mert ma már megfeleltek róla, akkor egy fontos történetet is el kell mondani. Még a mellékletként megjelenő *Symposion* idejében nyilvános vitát szervezett a színház. Ezen mi is részt vettünk, és vehemensen támadtuk a silány műsort, amit a színházbeliek épp olyan kitartóan védtek. A pátthelyzetet Virág Misi oldotta fel, aki akkor jött vissza lengyelországi tanulmányútjáról, dicsérte az ottani, európai mércével is modern színjátszást, s ezzel javunkra döntötte el a meccset. Az új elképzelések támogatása még nagyobb felelősséget rótt a kritikusra, s ezt vállalni kellett. Igyekeztem is. Ehhez egy adalék: amikor Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című darabját mutatták be népszínműves dalikázó előadásban, amit megírtam, és miután számos olvasói levél jött a szerkesztőségbe, a színház megszervezte a közönség és a kritikus vitáját, ahol mintegy százötven jelenlevő ellenében kellett védeni a művészet igazát. Régi szép idők, mondhatnánk ma, amikor bizony nem kis közöny mutatkozik a színház és a kultúra iránt. De, s ezt semmiképpen sem hagyhatom ki, szinte egyedül hadakoztam a messiásként fogadott Ljubiša Ristićnek a szabadkai magyar színjátszást lenullázó működése ellen. Hogy számomra a szabadkai színjátszás kezdettől fogva fontos volt, azt műsorának rendszeres követése mellett a színház száz évét feldol-

gozó monográfiám is példázhatja. A kezdetektől, 1816-tól az első világháború befejezésével bezárt évszázad történetét kemény kutatómunkával járó doktori értekezésemként (*Száz év színház*, 1990) dolgoztam fel. Ezt előzte meg a beszédes című Kővek sorozatban megjelent dokumentumkötet, melyben neves magyar színészek, rendezők (Balog István, Déryné Széppataki Róza, Telepy György, Egressy Gábor, Molnár György, Blaha Lujza, Paulay Ede, Jászai Mari, Ditrői Mór, Rakodczay Pál, Prielle Kornélia és mások) szabadkai, zombori, nagybecskereki, zentai, nagyikindai, sőt zágrábi tartózkodásukat őrző naplók, emlékezések, levelek olvashatók, mintegy az itteni gazdag magyar színjátszás múltjának bizonyosságaként, amiről annak, aki az élő színházzal foglalkozik, kötelessége tudni. Ezt a kutatómunkát, bár folytatására gyakran gondoltam, abbahagytam, amit máig sajnállok, akárcsak azt, hogy szabadkai kritikáimból nem állítottam össze egy-két kötetet. Ezt némileg kárpótolja, hogy *Drámakalauz* (1998) című, a vajdasági magyar drámaírást a 19. század közepétől bemutató tanulmányaimat és esszéimet tartalmazó kötetemben honi szerzőink általam látott darabjairól írt kritikák között több szabadkai vonatkozású is helyet kapott, az Újvidéki Színház-beliek mellett.

– *Hogyan emlékszik vissza az Újvidéki Színház indulására? Milyen körülmények között jött létre a teátrum, és miképpen írhatók le modernnek számító törekvései? Meddig sikerült fönntartani azt a művészi színvonalat, amely főként az első évtizedet jellemezte?*

– Igen, az Újvidéki Színház egészen másik történet. Az elsők között sürgettem, szorgalmaztam, hogy Újvidéken magyar színház létesüljön, amire nagy szükség volt, mert a kiválóan működő szabadkai Népszínház már nem tudta megfelelően kielégíteni az igényeket, ugyanis műsorkínálatában háttérbe szorult a modern drámairodalom. Másrészt Újvidéken a rádió keretében nagy létszámú színészegyüttes tevékenykedett, melynek tagjai olykor színházi előadásokat tartottak a zenei stúdióban, ami ugyancsak önálló színház létrehozását indokolta. A *Magyar Szó* szerkesztősége méltányolta a kezdeményezést, s ennek nyomán nagy interjúsorozatot készítettem Vajdaság fontos funkcióiban levő ismert szerb és magyar politikusával, akik kivétel nélkül támogatták, hogy a székvárosban magyar színház alakuljon. Ettől függetlenül elég döcögősen mentek a dolgok, míg 1973. június 2-án a városi képviselő-testület döntött a színház alapításáról, mely a következő év január 27-én Örkény István *Macskajátékának* bemutatásával kezdte meg azóta is tartó működését. Az alapítók az akkori Jugoszlávia egyik legmodernebb színházát, a belgrádi Atelje 212-t jelölték ki követendő modellként. Az Újvidéki Színház az első tíz évben Dürrenmatt-, Weiss-, von Horváth-, Mrozek-, Beckett-, Ionesco-, Kroetz-, Albee-, Brecht-, Genet-, Pinter-drámák mellett Molière-, Krleža-, Ibsen-, Strindberg-, Molnár- és mindenekelőtt Csehov-műveket játszott korszerű felfogásban, de nem utolsósorban Tolnai Ottó két darabja, valamint Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Deák Ferenc, Kopeczky László és Herceg János egy-egy szövege is színre került szép sikerrel, ami jelentős mértékben a jeles vendégrendezők (Harag György, Jancsó Miklós, Radoslav Doric, Stevo Žigon, Ljubomir Draškić, Želimir Orešković) érdeme, ahogy az is, hogy a vegyes összetételű együttest egységes csapattá formálták. A tíz év előadásairól írt kritikáim – egy összefoglaló tanulmánnyal együtt – jelentek meg *Színház a nézőtérrel* (1983) című könyvemben. Ezt folytatta a következő húsz év előadás-kritikáit tartalmazó *Léthuzatban* (2004) című kötet, mely éppen úgy tudósít a jó kezdés utáni válságról, mint az útkeresést jelentő évek hol jobb, hol kevésbé jó előadásait követő újbóli fellángolásról, melynek eredménye, hogy az utóbbi néhány évad és számos díj alapján Szerbia egyik legjobb színházának tartják az újvidékit. Örömmel vettem volna, ha az utóbbi tíz év kritikái is megjelenhetnek kötetben, de erre, sajnos, egyelőre nem került sor. Talán majd, ha felállása fél évszázados évfordulóját ünnepli a színház, eszébe jut valakinek, hogy volt egy kritikus, aki az első naptól minden előadást látott, és legtöbbről írt is.

– Már korábban is publikált a Híd folyóirat hasábjain, a nyolcvanas években pedig a szerkesztőséghez került: előbb a kritikarovatot vezette, 2005-től pedig három éven keresztül főszerkesztőként tevékenykedett. Hogyan idézné fel azt az időszakot?

– A Hídhöz való viszony legalább ötven éve minden vajdasági irodalmár számára olyan evidencia, amit nem lehet megkerülni. Etalon volt s maradt napjainkig. Érthető, hogy még symposionisták voltunk, amikor időnként a Hídban is közzeltünk írásokat, de ez semmiképpen sem jelentette a Symposionhoz való tartozásunk feladását. A Híd a(z Új) Symposionnál tágabb közeget jelentett. Ott publikáltak azok, akik a vajdasági irodalom előző nemzedékeihez tartoznak. Symposionistának lenni irodalmi vonatkozásban státuskonzisztenciát jelentett, a Híd-beli közlés pedig a szűk körű besoroláson túli szélesebb körhöz, a vajdasági magyar irodalom egészéhez való tartozást, egy kis családból egy nagyobb családba történő átlépést jelentette, anélkül, hogy irodalmi szemléletünk alapelveit feladtuk volna. Ahogy nemzedékem számára az irodalom egészébe való befogadást mutatta a Hídban való megjelenés, ugyanúgy a Híd is új színnel gazdagodott a symposionisták által. Első könyvkritikám a Pap József szerkesztette Hídban 1963-ban jelent meg, időnként közöltem Ács Károly Hídjában, majd amikor 1976-ban Bányai János lett a főszerkesztő, attól kezdve állandó színházi és irodalmi kritikusa, esszéírója voltam a folyóiratnak, Bori Imre pedig a kritikai rovat szerkesztésével bízott meg. Ezt a feladatot tizenkilenc évig láttam el, számos kezdő kritikusként adva publikálási lehetőséget. Bori Imre halála után 2005-től 2009-ig főszerkesztőként szolgáltam az irodalmat. Ezt követően személyes okok folytán, melyekről nem kívánok beszélni, már csak ritka vendége vagyok a Hídnak. Ha a Hídról beszélünk, hangsúlyozni kell, hogy miközben irodalomtörténeti evidencia a neve jelentette hídépítés eszméje, ahogy indulásakor hirdette (hidat verni „a keserű ma és az ígéretes holnap”, a „régis és az új kultúra”, a „magyar és a délszláv nép kultúrája”, továbbá „korok, életfelfogások, nemzetek... ember és ember” között), ugyanúgy jellemző ismerve volt s maradt a változások követése, ami minden egyes főszerkesztő esetében más és más nüanszokat hozott, jelentett.

– 2001-ben tette közzé hiánypótló munkáját, a Jugoszláviai magyar irodalmi lexikont. Az előszóban megemlíti, hogy akkoriban ismét divatja lett a lexikonírásnak. Ezen túl mi ösztönözte a nyolc évtizedet áttekintő könyv létrehozására?

– A válaszom végtelenül egyszerű: lexikonírásra az előző évezred végén éppen a vajdasági magyar irodalom életkora ösztönzött. Megítélésem szerint nyolcvan év alatt ez az irodalom is végigjárta azokat az alakulási stációkat, melyek után mintegy szaldóként összefoglaló irodalomtörténet és lexikon írható. A második világháború utáni határmódosításokat követően szinte a semmiből kellett létrehozni a vajdasági magyar kultúra intézményrendszerét, ezen belül irodalmat teremteni és megszervezni az irodalmi életet. Ezt szolgálták kezdetben az újságmellékletek és az almanachok, majd a folyóiratok és az antológiák következtek, amelyek a szerzőket és próbálkozásait gyűjtötték kévébe, kalangyába, hogy egy akkori antológia és egy folyóirat címére hivatkozzak, az újabb lépés a könyvkiadás megszervezése, díjak alapítása és társaságok létrehozása volt. Ezzel olyan keret jött létre, melyben – mivel a kezdeti évekre jellemző mennyiségi tényező mellett a minőség szempontjai kerültek előtérbe – immár öntörvényűen formálódott a jugoszlávianak nevezett vajdasági magyar irodalom. A történeti áttekintést Bori Imre kezdte meg, aki 1960-tól íróportrékat írt, antológiákat állított össze, ezt követően, az évtized végén előbb az 1918 és 1945 közötti időszakot tekintette át, majd ezt folytatta szinte haláláig, immár a vajdasági irodalom teljes korpuszát bemutatva, kiadásról kiadásra bővítve, továbbírva. Ezek társa, testvére az általam írt lexikon. Ennek előzményei a kiváló textológus, Péter László által szerkesztett Új magyar irodalmi lexikon számára írt jugoszláviai magyar szó-

cikkek voltak. Panaszkodtam fűnek-fának, hogy itthon is kellene valamit kezdeni ezzel az anyaggal, mígnem a kiadó szólt, folytassam a munkát, amit örömmel vállaltam. Még nem is tudván, hogy olyan időszaki következik, amikor a naponta ismétlődő bombázások alatt az ember képtelen nagyobb szellemi koncentrációt igénylő munkára, az adatgyűjtés és -rendszerezés viszont pihentet is és hasznos is. Ekkor hoztam tető alá ezt a fontosnak ítélt vállalkozást, melynek folytatása hamarosan nyomdába kerül. Erre az utóbbi tizenöt év irodalmi történései (új szerzők jelentkezése, új díjak, számos kiadvány stb.) miatt mutatkozott szükség. Az új átdolgozott, javított kiadás azonban nemcsak bővül, de szűkül is azzal, hogy kimaradnak a horvátországi és a szlovéniai szócikkek s ezzel az első kiadás jugoszláviai jelzőjét vajdaságira kellett cserélni.

– *A Kalligram Kiadó Tegnap és ma című sorozatában jelentette meg Gion Nándorról szóló monográfiáját, miközben az ön szerkesztésében láttak napvilágot az életműsorozat bizonyos darabjai, mégpedig a Műfogsor az égből és a Véres patkányirtás idomított görényekkel című kötetek. Az előbbi közli a szerző valamennyi novelláját, az utóbbi pedig, a sorozat záródarabjaként, a címadó mű mellett naplót, publicisztikai írásokat és az íróval készült interjúkat tartalmaz. Milyen viszony fűzte Gionhoz, s mi készítette arra, hogy éppen az ő életművét vizsgálja meg alaposabban?*

– Sajátos története van Gion Nándor munkásságához fűződő kapcsolatomnak. Nándor évfolyamtársam és barátom volt. Első könyvéről (*Kétéltűek a barlangban*) én írtam az első kritikát, majd a *Testvérem*, *Joáb* körüli vitában is aktív védelmezője voltam Nándor regényének. Későbbi műveiről ugyancsak írtam. Kiváló elbeszélőnek tartottam, s tartom ma is. Örültem annak, amikor a Kalligram Kiadó remek sorozatának szerkesztője, Szegedy-Maszák Mihály felkért, hogy írjak egy vajdasági íróról monográfiát. Azonnal Gionra gondoltam, amit a szerkesztő is szorgalmazott. S bár a sorozat egyik kiadványában a készülő kötetek között az én monográfiámat is hirdették, a könyv évekig nem készült el. Ennek oka Gion magyarországi szereplése, interjúiban tanúsított, számomra elfogadhatatlan pálfordulása volt. Teljesen érthetetlenül igyekezett megtagadni vajdasági múltját, többek között a *Symposion*hoz való tartozását is. Nem tudom, miért tette, talán úgy vélte, jobban érvényesül, könnyebben befogadják, de engem nemcsak elszomorított, hanem el is távolított tőle. Sokáig halogattam a monográfia megírását. Több évre volt szükség, amíg sikerült túltenni magam barátom furcsa viselkedésén. Közben örültem, hogy megindult a Gion-szövegek életműkiadása, melynek negyedik és ötödik kötetét szerkesztettem. Talán ez is ösztönzött abban, hogy belekezdjek a monográfia megírásába. Úgy éreztem, most már tudom kellő távolságból, objektivitással szemlélni és vizsgálni ezt az életművet, amely mindenképpen megérdemelte, hogy monografikus alapossággal foglalkozzanak vele. Ennek annál inkább szükségét láttam, mert az életmű kötetei óhatatlanul is felvettek az átfogó vizsgálódás szükségességét. Azért is, mert szerintem irodalmi értékek tekintetében az opus eléggé eltérő két szakaszról van szó, egy remek újvidékiről és egy kevésbé sikeres pestiről, amiről az irodalomtörténetnek tudomást kell vennie ahhoz, hogy az olvasói érdeklődés tekintetében továbbra is joggal figyelmet keltő életműről hiteles kép alakuljon ki. És persze azt sem hallgathatom el, hogy imponált beállni a kortárs magyar írókat bemutató neves irodalomtörténészek sorába.

– *Beszélgetésünk elején már szóba került, hogy évtizedeken át a Magyar Tanszék tanára volt. Mit jelentett önnek a tanítás?*

– Amikor életem szerencsés körülményeire utaltam, akkor otthonaim közül a tanszékre is gondoltam, nem csak megalakulására és szellemiségére, hanem az ott töltött évekre is, 1971-től 2007-es nyugdíjazásomig. Ebből mintegy három évtizedet a 19. századi magyar irodalomhoz kötődve, előbb Szeli István asszisztenseként, majd önálló tanárként, illetve

a Dramaturgia nevű választható tárgy oktatójaként, olykor, ha a körülmények úgy kívánták, tanítottam vajdasági magyar és világirodalmat is, miközben nyolc évig tanszékvezető voltam, és több éven át szerkesztettem a *Hungarológiai Közlemények* című tudományos folyóiratot. Bár én is, mint mindenki, elsősorban 20. századi irodalmat szerettem volna tanítani, de sohasem bántam meg, hogy 19. százados lettem. Bessenyeitől indulva és Mikszáthtal bezáróan csodálatos világ ez, aminek megismertetése szép és fontos tanári munka. Amit, ahogy két tanulmány- és esszékötetem (*Meglelt örökség, „Itt állok a róna-középen...”*) is tanúsítja, talán nem is sikertelenül folytattam. Hogy a 20. századi irodalommal is szorosabb kapcsolatba kerülhettem, azt elsősorban a tanszék és az MTA Irodalomtudományi Intézete közös szervezésében, 1974 óta évi rendszerességgel tartott tudományos konferenciákon való részvételemnek köszönhetem. Egyetlen vagyok, aki eddig minden konferenciára írtam dolgozatot, ezek java megjelent a *Legendák és konfliktusok*, valamint az *Ígylétiünk* című köteteimben. Ezekre a tanácskozásokra zömmel, de nem kizárólag a magyar irodalmi avantgárd (Déry Tibor) vagy a harmincas évek (Molnár Ferenc, Németh László), illetve kortárs írók (Mándy Iván, Mészöly Miklós, Esterházy Péter, Nádas Péter, Tandori Dezső, Eörsi István, Spiró György, Háy János s mások) drámáiról írtam dolgozataimat. Így ügyeskedtem ki, hogy azzal foglalkozhassak, ami az irodalomból legjobban érdekelt, drámával, színházzal, színikritikával. Ennek az érdeklődésemnek eredményeként születtek meg régi drámák mai átírásairól készült, később kötetbe is foglalt, dramaturgiai esszéim, tanulmányaim. Nagyon kedvemre volt ez a sok utánajárást igénylő, elemző jellegű munka, amely során az ismeretlen szerző Balassi Menyhárt árutatásáról írt komédiájának Hubay Miklós és Spiró György által történt átírásától Bessenyei György, Csokonai Vitéz Mihály, Nagy Ignác, Szigligeti Ede, Katona József, Vörösmarty Mihály, Madách Imre és Jókai Mór drámáinak mai olvasataival foglalkoztam. Így kapcsolom össze a múltat a jelennel, a 19. századi irodalmat napjaink színházával. Ha már Madáchot említettem, nem hagyhatom ki, hogy régi, talán sohasem beteljesülő vágyam megírni – mintegy Németh Antalt és Koltai Tamást folytatva – a *Tragédia* színházi értelmezéseinek történetét 1969-től napjainkig, amihez egy ládányi anyagot gyűjtöttem, de koromnál fogva nem hiszem, hogy erre időm és erőm lesz. Hasonló vágyam a magyar színikritika történetének megírása, pontosabban befejezése, mivel egy színháztörténeti könyv egyik fejezeteként megjelent a Gyulai Páltól Kosztolányiig terjedő rész, illetve megírtam Schöpflin Aladár és Németh László kritikusi portréját. De vár még rám a szabadkai Népszínház működését bemutató nagydolgozat megírása, és számos napi aprómunka, színházi és irodalmi kritika, illetve kulturális tárgyú cikkek írása. Szép dolog nyugdíjasnak lenni, csak az a baj, hogy későn kezdődik.